

10. Пяткевіч, Ч. Рэчыцкае Палессе / Ч. Пяткевіч; пер. з пол. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2004. – 670 с.
11. Рыблова, М. А. Народные образы предвестников Великой Отечественной войны: опыт систематизации и дешифровки / М. А. Рыблова // Вест. Томск. гос. ун-та. – 2022. – № 474. – С. 217–227.
12. Сацыяльна-бытавыя песні / уклад., сістэм. тэкстаў, уст. арт. і камент. І. К. Цішчанкі, В. І. Скідана; рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.), В. К. Бандарэнка [і інш.]; арт., уклад. і сістэм. напеваў Г. В. Таўлай. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987. – 486 с. – (БНТ).
13. Сборник памятников народного творчества в Северо-Западном крае / [сост., авт. предисл. П. Гильтебрандт]. – Вильна: Изд. ред. «Виленского вестника», 1866. – Вып. 1. – СХVІІІ, 294 с.
14. Толстая, С. М. Смерть / С. М. Толстая // Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / под общ. ред. Н. И. Толстого. – Т. 5: С (Сказка) – Я (Ящерица). – М.: Междунар. отношения, 2012. – С. 58–71.
15. Янка Купала. «Мне сняцца сны аб Беларусі...»: успаміны, эсэ, арт., дакументы / [уклад. Г. Шаблінскай]. – Мінск: Маст. літ., 2012. – 700 с.
16. АІМЭФ. – Ф. 8. – Воп. 1. – Спр. 26. – Сш. 4.
17. АІМЭФ. – Ф. 8. – Воп. 1. – Спр. 41. – Сш. 3.

УДК 821.161.3.09(092 Я. Колас)

«КАЗКІ ЖЫЦЦЯ» ЯКУБА КОЛАСА: БІБЛЕЙСКА-ФІЛАСОФСКІ АСПЕКТ

Р. Ю. Дубашынскі

*Таварыства з дадатковай адказнасцю «Аверсэв»,
Мінск, Рэспубліка Беларусь
romance@tut.by*

У артыкуле праз экскурс у гісторыю прыпавесці абгрунтоўваецца жанравая спецыфіка твораў Якуба Коласа з кнігі «Казкі жыцця». Праводзіцца параўнальны канцэптуальны аналіз прыпавесці Якуба Коласа «Хмарка» і прыпавесці пра блуднага сына Ісуса Хрыста.

Ключавыя словы: прыпавесць; Хмарка; блудны сын; вяртанне; Сваё; Шчасце; Бог.

“TALES OF LIFE” BY YAKUB KOLAS: BIBLICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS

R. Y. Dubashynski

*Additional Liability Company “Aversev”,
Minsk, Republic of Belarus
romance@tut.by*

The article discusses genre specifics of works by Yakub Kolas from “Tales of Life” book through journey into the history of parable. A comparative conceptual analysis of both parables *The “Little Cloud”* by Yakub Kolas and *The Parable of the Prodigal Son* by Jesus Christ is carried out.

Key words: parable; The Little Cloud; the prodigal son; returning; One’s own; Happiness; God.

Сапраўднае мастацтва заўсёды шчырае. Сапраўдны талент цалкам аддае сябе творчасці. А сапраўдная творчасць крапае сэрца.

Гэтыя словы абсалютна дакладна характарызуюць Якуба Коласа як пісьменніка і яго багатую літаратурную спадчыну, у якой знайшлося месца самым розным творам: паэтычным,

празаічным, драматычным. Так, Якуб Колас валодаў унікальнай для творцы якасцю – адчуваннем жанру. У многім дзякуючы гэтаму палічка беларускай літаратуры папоўнілася адметнай і надзвычай важнай кнігай – «Казкі жыцця». І хоць у самой назве прысутнічае жанравае вызначэнне, яно мае вобразны, а не канкрэтны тэрміналагічны сэнс. Бо па сваіх структурных і змястоўных асаблівасцях «Казкі жыцця» варта і трэба разглядаць у рэчышчы прыпавесцёвай традыцыі.

Прыпавесць сягае вытокамі ў глыбокую старажытнасць. Як жанр дыдактычнай літаратуры яна мела ў сваёй аснове выразны павучальны пачатак. Напрыклад, старажытнаегіпецкія творы «Павучанні Птахатэпа», «Павучанне гераклеапольскага цара свайму сыну Мерыкара», датаваныя XXIV і XXII ст. да н. э., уяўляюць сабой мудрыя выслоўі афарыстычнага характару: «<...> Бы ізумруд, схавана пад спудам разумнае слова. Знаходзім яго між тым у рабыні, што меле зерне» [3, с. 132]; «Меч – гэта язык. Слова мацнейшае за зброю» [7, с. 31]. Менавіта такімі былі першыя творы, у якіх закладваліся асновы жанру прыпавесці. «Гэтыя творы паказваюць рэальную работу над стылем, у іх выкарыстоўваюцца яркія параўнанні і павучальныя выслоўі, разглядаюцца паралельныя тэмы» [3, с. 132]. Ёсць меркаванне, што егіпецкая афарыстычная традыцыя магла паўплываць на фарміраванне наступных такіх традыцый, у прыватнасці старажытнаўрэйскай [5, с. 31]. Аўтары прыпавесцей заўсёды імкнуліся данесці да чалавека Мудрасць. Вось, напрыклад, некаторыя красамоўныя і глыбокія па змесце выслоўі ізраільскага цара Саламона: «Лагодны язык – дрэва жыцця, а неўтаймаваны – хвароба духу» (Высл 15:4) [1]; «Лепш кавалак чэрствага хлеба і зь ім мір, чым дом, поўны заколатага быдла, з разладам» (Высл 17:1); «Хто захоўвае вусны свае, той захоўвае душу сваю, а хто шырока свой рот раззяўляе, таму бяды» (Высл 13:3); «Хваляць чалавека паводле меры розуму ягонага, а распусны сэрцам будзе ў пагардзе» (Высл 12:8); «Залатыя яблыкі ў срэбным празрыстым посудзе – слова, сказанае прыстойна» (Высл 25:11). Як слухна заўважыў Ф. Скарына ў прадмове да «Кнігі Выслоўяў Саламонавых» (па сутнасці, гэтыя словы таксама ўяўляюць сабой прыпавесць), «...в сих притчах сокрита мудрость, якобы мощь в драгом камени, и яко злато в земли, и ядро у вореху» [2, с. 124]. Падобныя па структуры (а ў асобных выпадках – і па змесце) выслоўі сустракаем і ў «Казках жыцця» Якуба Коласа: «Лепш быць няшчасным, але відушчым, чымся шчаслівым, ды сляпым» [4, с. 299]; «Усюды і ва ўсім трэба мець розум і ведаць меру» [4, с. 364]; «Розум чалавечы не можа заспакоіцца, пакуль не вытлумачыць сабе цёмнага, невядомага, няяснага» [4, с. 314]; «Здалёку ўсё з'яўляецца нам іначай, як яно ёсць папраўдзе» [4, с. 291]; «Без змагання і няўдач нічога не даецца на свеце» [4, с. 319] і інш.

Хрысціянская традыцыя прадстаўлена ў Святым Пісанні прыпавесцямі Ісуса Хрыста, якія з'яўляюцца ўзорам вуснага прыпавесцёвага слова. Амаль усе евангельскія алегарычныя апаведы прасякнуты лейтматывам Царства Божага і выратавання грэшнага чалавека. Хрыстос будаваў Свае прыпавесці на бытавым жыццёвым матэрыяле. «...Ён суадносіў Боскую ісціну з самымі звычайнымі рэчамі і падзеямі, якімі перапоўнена жыццё пастуха, будаўніка і землепраходца, падарожніка і хатняй гаспадыні» [6, с. 3]. Нягледзячы на гэта, Настаўніку ўсё роўна даводзілася тлумачыць асобныя прыпавесці (пра сейбіта, пра пшаніцу і куколь і інш.) нават сваім вучням. Часам евангельская прыпавесць, як і некаторыя выслоўі Саламона, цалкам складаецца з параўнання: «Падобнае Царства Нябеснае на закваску, якую жанчына ўзяўшы паклала ў тры меры мукі, пакуль не закісла ўсё» (Мв 13:33); «Яшчэ падобнае Царства Нябеснае на купца, які шукае прыгожых пэрлаў, які, знайшоўшы адзін шматкаштоўны пэрл, пайшоў і прадаў усё, што меў, і купіў яго» (Мв 13:45–46). Гэта прыпавесці ў сваім класічным выглядзе, адточаныя, лапідарныя і ў той жа час вельмі ёмістыя. Яны пазбаўлены квяцістасці і празмернай эмацыянальнасці. Увагу слухач у першую чаргу павінен быў акцэнтаваць на сімваліцы, каб прачытаць яе, зразумець і праз гэта спасцігнуць Сутнасць.

Асобнае месца сярод павучанняў Хрыста займаюць фэбальныя прыпавесці з канкрэтным сюжэтам. Гэта разгорнутыя алегарычныя апаведы, якія ў многім прадвызначылі далейшае развіццё жанру ўжо ў мастацкай літаратуры. Адзін з самых вядомых такіх апаведаў Ісуса Хрыста – прыпавесць пра блуднага сына. Сказаны матыў гэтага твора – адыход чалавека ў бок чужога і вяртанне да свайго. Не абмінуў яго ўвагай у сваіх «казках» і Якуб Колас. Але калі мы ўважліва прачытаем прыпавесць «Хмарка», то здзівімся, наколькі блізкая яна да вядомай новазапаветнай гісторыі.

Абедзве прыпавесці працінае цэнтральная ідэя ВЯРТАННЯ. Два галоўныя героі – Хмарка і блудны сын – вымушаны прайсці праз шэраг пераходных станаў (ніжэй мы паспрабавалі аформіць іх у табліцу) на шляху вяртання да Свайго.

ПЕРАХОДНЫЯ СТАНЫ	
ХМАРКА	БЛУДНЫ СЫН
1. Хмарка расла, павялічвалася ў памерах.	1. Малодшы сын папрасіў бацьку падзяліць маёмасць.
2. «І паплыла паволі <i>шчаслівая</i> (тут і далей у табліцы курсіў наш. – Р. Д.) Хмарка ў <i>далёкую-далёкую</i> дарогу...» [4, с. 291].	2. «...Пайшоў у <i>далёкі</i> край і там распусьціў маёмасьць сваю, жывучы распусна» (Лк 15:13).
3. «...Ёй рабілася крыху сумна, ёй шкода было пакідаць тыя малюнкi, да якіх ужо прывыкла...» [4, с. 292].	3. «А калі ён пражыў усё, настаў вялікі голад у той краіне, і ён апынуўся ў нястачы...» (Лк 15:14).
4. Хмарка прыйшла ў чужы край, сустрэлася са Скалой. Ёй стала страшна. «Яна скурчылася ўся, зрабілася маленькай і тонкай...» [4, с. 292].	4. Блудны сын шукаў выйсця. «...Прыстаў да аднаго жыхара той краіны, а той паслаў яго на палі свае пасьвіць сьвіньні» (Лк 15:15).
5. Пераломны момант. Словы Арла: «...Не для таго назначаліся слёзы, каб радзіць цябе нас свет для бадзяння па чужых краях...» [4, с. 293]. Хмарка даведалася, што ў яе ёсць дом, і <i>без яе там няма шчасця</i> . Ёй стала прыкра. «Цяпер яна ўжо не чула сябе шчаслівай і вольнай...» [4, с. 293].	5. Паваротны стан. «І ён рады быў напоўніць чэрава сваё струкамі, якія елі сьвіньні, але ніхто не даваў яму» (Лк 15:16).
6. Паваротны стан. «Ганялі яе ветры, ірвалі на кусочкі яе тонкія валаконцы. І нідзе на свеце не было ёй супакою» [4, с. 293].	6. Пераломны момант. Малодшы сын <i>апамятаўся</i> і прыняў рашэнне вярнуцца: «Колькі парабкаў у бацькі майго маюць лішкі хлеба, а я паміраю з голаду! <i>Устану, пайду да бацькі майго</i> і скажу яму: тата! я зграшыў супроць неба і перад табою, і ўжо няварты называцца сынам тваім; прымі мяне ў лік парабкаў тваіх» (Лк 15:17–19).
7. Вяртанне Хмаркі.	7. Вяртанне блуднага сына.
8. «Свае» прымаюць Хмарку. «Пажоўклыя палі, сухія травы, пагарэлая збажынка гаротна віталі Хмарку; пацямнела яна, зажурылася, папускала пасмы і заплакала халоднымі слязьмі над роднымі палямі» [4, с. 293].	8. Бацька прымае малодшага сына. «І калі ён быў яшчэ далёка, убачыў яго бацька ягоны і ўмілажаліўся; і пабегшы, упаў яму на шыю і пацалаваў яго» (Лк 15:20).

Супрацьпастаўленне «Сваё – Чужое» цесна судакранаецца ў творах яшчэ з адным важным канцэптам – «Шчасце».

Не бывае нешчаслівых людзей. Ёсць людзі, якія проста не бачаць свайго *сапраўднага шчасця*, а жывуць зманлівым, уяўным і ад гэтага пакутуюць. Бог з самага пачатку надзяліў чалавека пачуццём шчасця. І нават калі чалавек па сваёй або не па сваёй волі яго губляе, у зручны, канкрэтны момант Нябесны Айцец усё роўна дапаможа яго знайсці.

Гераіня «казкі» Якуба Коласа з самага пачатку лічыла сябе шчаслівай. Яна адправілася ў далёкую дарогу, ёй прыемна, бесклапотна было плыць у нябёсах. Але Хмарка не ведала, што аддалялася ад Свайго і, што самае страшнае, губляла яго. Яна проста *не ведала* Свайго. Малодшы ж сын з прыпавесці Хрыста ведае, хто ён, адкуль, ведае свой род. Але, як справядліва адзначае адна з самых глыбокіх даследчыц Бібліі А. Уайт, яго «...сталі стамляць стрымліваючыя парадкі, якія панавалі ў бацькоўскім доме... Ён прагне ўцех сёння і зусім не клапаціцца пра будучае» [6, с. 151]. Таму ён тут і цяпер патрабуе ў бацькі сваю частку маёмасці. А праз некалькі дзён ідзе ў далёкую краіну і там растрочвае яе, жывучы распусна. У адрозненне ад

Хмаркі, ён *свядома* пакідае родны дом у пошуках інакшага, «шчаслівага» жыцця. Ён думаў, што «...жаданне яго сэрца здзейснілася» [6, с. 152]. Д'ябал, як некалі Еве, уклаў у яго розум спакусліваю думку пра *зманлівае шчасце*. Цану сапраўднага шчасця юнак спазнае пазней, калі трапіць у крытычную сітуацыю. А пакуль ім кіраваў адзіны імператыў – «Дай мне! Я хачу!».

Хмарка ж нічога не хацела і не патрабавала. Ёй «добра... было плыць высока-высока ў безгранічных разлогах светаў і акідаць поглядам прыгожыя малюнкi зямлі, што ляжалі пад ёю» [4, с. 291]. Да пэўнага моманту яе нішто не турбавала, не трывожыла. Якуб Колас робіць некалькі важных дакладных рэмарак: «*Уласнае шчасце* (тут і далей курсіў наш. – Р. Д.) бязроднай Хмаркі... не давала ёй мажлівасці прымеціць *чужое гора*. Ёй здавалася, што ўсе на свеце, як і сама яна, радуюцца і цешацца сваёй доляй» [4, с. 292]; «3 тэй страшэннай высачыні, на якой плыла Хмарка, усё выглядала вельмі хораша, вельмі прыгожа: *здалёку ўсё з'яўляецца нам іначай, як яно ёсць напраўдзе* (курсіў наш. – Р. Д.)» [4, с. 291]. Нават сустрэча з Арлом, які адкрыў Хмарцы вочы і вывёў з ружовага туману, не адразу на яе падзейнічала. Вельмі ўжо далёкая была Хмарка ад Свайго. І толькі калі яна напрамую сутыкнулася з небяспекай, пагрозай уласнаму існаванню, толькі тады яна ўсвядоміла сутнасць свайго прызначэння і сапраўднага шчасця.

Малодшы сын з евангельскай прыпавесці таксама вельмі аддаліўся ад Свайго. Пакуль меліся грошы, яму было добра і прыемна жыць тым жыццём, да якога ён імкнуўся і якое ўрэшце атрымаў. Ён жыў сённяшнім днём, атрымліваў асалоду, «...лічыў сябе шчаслівым» [6, с. 152] і нават уявіць не мог, што яго чакае наперадзе. Евангеліст Лука лаканічна, але вельмі дакладна і ёміста перадае становішча, у якое трапіў блудны сын: «...Калі ён пражыў усё, настаў вялікі голад у той краіне, і ён апынуўся ў нястачы; і пайшоў, прыстаў да аднаго жыхара той краіны, а той паслаў яго на палі свае пасвіць свінні; і ён рады быў напоўніць чэрава сваё струкамі, якія елі свінні, але ніхто не даваў яму» (Лк 15:14–16). Заўважце, на што робіць акцэнт Ісус Хрыстос. Малодшы сын дайшоў да такой *мяжы*, што вымушаны быў пасвіць свінні – нячыстую жывёлу. «Для яўрэя гэта было адной з самых нізкіх і ганебных работ» [6, с. 152]. Гатовы быў нават есці іх ежу, бо іншай не было.

Можна сказаць, што і Хмарка, і блудны сын дасягнулі самай ніжняй кропкі. Падаць далей ужо не было куды. Гэта паваротны стан, пасля якога пачалося *адраджэнне*.

Нельга абысці ўвагай яшчэ адну істотную асаблівасць, якая з'яўляецца адзнакай і прыпавесці беларускага класіка, і алегарычнага апаведу Ісуса Хрыста. Гэта глыбокі псіхалагізм. Дакладныя псіхалагічныя характарыстыкі праходзяць праз увесь твор Якуба Коласа. Пісьменнік, выкарыстоўваючы прыём кантрасту, тонка перадае пачуцці, перажыванні, эмацыянальны стан адухоўленай прыроды. Вясёлая, шчаслівая, радасная Хмарка, з аднаго боку, і сум, жаль у пакінутым ёй краі – з другога: «Ніякага клопату і гора не ведала гэта прыгожая белая Хмарка» [4, с. 291]; «...Тая раніца, калі з'явілася яна на небе, была вельмі ціхая...» [4, с. 291]; «Дзесь у небе жалобна пішчэў галодны каршун» [4, с. 291]; «Добра было гэтай Хмарцы плыць высока-высока ў безгранічных разлогах светаў...» [4, с. 291]; «Пташкі... змоўклі, а маленькі ручаёк, здавалася, панёс свой жаль у зямлю пад каменні, у цень альховых кустоў» [4, с. 292] і г. д.

У евангельскай прыпавесці: спачатку радасць і ўцехі малодшага сына ў новым жыцці, з аднаго боку, і сум, туга, боль на душы ў бацькі – з другога. Затым адбываецца змена настрою. Сын трапляе ў цяжкае становішча, на душы ў яго трывога, боль і горыч. Ён вяртаецца – і на сэрцы ў бацькі ўжо наймаверная радасць і шчасце. Ён кажа сваім слугам наступныя словы: «Прынясеце найлепшую вопратку і апранеце яго, і дайце пярсыцёнак на руку яму і абутак на ногі; і прывядзеце ўкормленае цяля і закалеце: будзем есці і весяліцца, бо гэты сын мой быў мёртвы і ажыў, прападаў і знайшоўся. І пачалі весяліцца» (Лк 15:22–24).

Вернемся да прыпавесці беларускага класіка. У сярэдзіне апаведу Якуб Колас робіць адно значнае ўдакладненне, якое змяшчае ў сабе адзін з ключавых сэнсаў твора: Хмарцы «...рабілася крыху сумна, ёй шкода было пакідаць тыя малюнкi, да якіх ужо прывыкла...» [4, с. 292]. Ужо тады Хмарка адчула, што на самай справе яна не такая шчаслівая. Недзе ў глыбіні душы гэта адчуваў і блудны сын. Сапраўднае шчасце – калі шчаслівы ты і шчаслівыя людзі вакол цябе. Уласнае шчасце немагчыма без шчасця іншых, тваіх родных і блізкіх.

Хмарка ляцела да новага, нязведанага. Новага жыцця прагнуў і блудны сын. Але наколькі гэта важна – умець адрозніць і аддзяліць «новае сваё» ад «новага чужога». Бог вырваў малодшага сына з яго старога свету ілюзій, з рабства граху і падарыў Новае Жыццё. Блудны сын вярнуўся і ўрэшце

знайшоў Сапраўднае Сваё, Сапраўднае Шчасце – Царства Нябеснае. Глыбокі біблейскі сэнс закладзены і ў прыпавесці Якуба Коласа. Для Бога важны кожны чалавек. Ён жадае, каб кожны быў выратаваны і ўвайшоў у Царства Божае. Чалавек можа доўга блукаць, доўгі час быць вельмі і вельмі далёкім ад Бога. Але Айцец Нябесны заўсёды побач і ў пэўны момант знаходзіць той адзіны здатны выпадак, каб вярнуць грэшнага чалавека да Сябе і падарыць яму Выратаванне праз служэнне Свайму.

Бібліяграфічны спіс

1. Біблія: кн. Сьвятога Пісаньня Старога і Новага Завету: кананічныя / у беларус. пер. В. Сёмухі. – Duncanville (USA): World Wide Printing, 2002. – 1535 с.
2. Гісторыя беларускай літаратуры: старажытны перыяд / пад рэд. М. А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Мінск: Вышэйш. шк., 1998. – 351 с.
3. История человечества / под ред. А. Х. Дани и Ж.-П. Моэна. – UNESCO, 2003. – Т. 2: III тыс. до н. э. – VII в. до н. э. – 606 с.
4. Колас, Я. Новая зямля. Казкі жыцця: паэма, аповяданні / Я. Колас; прадм. У. Казберука. – Мінск: Маст. літ., 2001. – 374 с.
5. Поэзия и проза Древнего Востока / общ. ред. и вступ. ст. И. Брагинского. – М.: Худож. лит., 1973. – 734 с.
6. Уайт, Е. Притчи Иисуса Христа / Е. Уайт; пер. с англ. – Заокский: «Источник жизни», 2007. – 352 с.
7. Хрестоматия по истории Древнего Востока: учеб. пособие: в 2 ч. / под ред. М. А. Коростовцева, И. С. Кацнельсона, В. И. Кузицина. – М.: Высш. шк., 1980. – Ч. 1. – 328 с.

УДК 821.161.3.09(092)Купала

ЭСТЭТЫКА СІМВАЛА Ў ТВОРЧАСЦІ ЯНКІ КУПАЛЫ: РЭЦЭПЦЫЯ, ВОБРАЗНА-ВЫЯЎЛЕНЧАЯ ПРЫРОДА, КАНТЭКСТ

Т. Б. Мацюхіна

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
Мінск, Рэспубліка Беларусь
tata2xa@mail.ru*

У артыкуле разглядаецца творчая спадчына нацыянальнага беларускага паэта Янкі Купалы ў кантэксце сімвалізму. У працы падчас аналізу вершаў айчыннага класіка літаратуры вызначаюцца перадумовы ўзнікнення сімвала і раскрываюцца ягоныя спецыфічныя рысы. Асэнсаванне рэчаіснасці скрозь прызму ўспрымання Янкі Купалы дае магчымасць сучаснаму чытачу асэнсаваць тэа эстэтычныя задачы, якія паэт увасобіў у сваёй творчасці.

Ключавыя словы: Янка Купала; сімвал; рэцэпцыя; Якуб Колас; рэфлексія.

AESTHETICS OF THE SYMBOL IN THE WORK OF YANKA KUPALA: PERCEPTION, FIGURATIVE NATURE, CONTEXT

T. B. Matsiukhina

*The Centre for the Belarusian Culture, Language and Literature Researches
of the National Academy of Sciences of Belarus
Minsk, Republic of Belarus
tata2xa@mail.ru*

The article examines the creative heritage of the national Belarusian poet Yanka Kupala in the context of symbolism. In the work, during the analysis of the poems of the Belarusian classic of literature, the prerequisites for the emergence of the symbol are determined and its specific features are revealed. Comprehension of reality through the prism of Yanka Kupala's perception makes it possible for the modern reader to comprehend those aesthetic tasks that the poet embodied in his work.

Key words: Yanka Kupala; symbol; reception; Yakub Kolas; reflection.